

Μιχαήλ Στρουμπάκης

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ Ι. ΣΚΗΤΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ¹

Στις πευκόφυτες κλιτύες τοῦ Προβατείου Ὁρους, ἀπ' ὅπου ἀγναντεύει κανεὶς τὸ περίφημο βυζαντινὸ μοναστήρι τῆς Ἱερᾶς Νέας Μονῆς², μὲ τὸ βλέμμα νὰ φτάνει μέχρι καὶ τὰ κατ' ἀντικρὺ ἀγιασμένα μικρασιατικὰ παράλια, στέκει μὲ ὀσιακὴ καρτερικότητα, σκαρφαλωμένη στὰ γκρίζα βράχια ἡ Ἱερὰ Σκήτη τῶν Ἀγίων Πατέρων³. Ἐκεῖ, στὸ σπήλαιο, οἱ μετέπειτα ἰδρυτὲς τῆς Νέας Μονῆς Νικήτας, Ἰωάννης καὶ Ἰωσήφ, ἀσκήτευαν μέχρι τὸ ὄραμα νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὸ νέο τόπο. Μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς Νέας Μονῆς δὲν γνωρίζουμε ἂν ἡ σκήτη ὑπῆρξε πόλος ἑλξης νέων ἀσκητῶν, τοῦλάχιστον μέχρι τὸ ἔτος 1570, ὅταν ὁ ἐκ Κρήτης ἱερομόναχος καὶ ζωγράφος Ἱερεμίας, καταφυγὼν στὴ Χίο, προσέγγισε τοὺς Νεαμονίτες πατέρες καὶ τοὺς ἐζήτησε νὰ τοῦ παραχωρήσουν ἓνα ἡσυχαστήριο γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖ στὸ Θεό. Οἱ Νεαμονίτες

¹ Ἡ παροῦσα ἐργασία δὲν θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς τὴ συμβολὴ τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος τῆς Σκήτης Ἱερομονάχου Ἀμβροσίου († 2014), ὁ ὁποῖος, ἔπειτα ἀπὸ συνεννόηση, μᾶς ἐπέτρεψε τὴ μελέτη καὶ φωτογράφιση τοῦ ὑλικοῦ ποὺ παρουσιάζεται ἐδῶ. Ἄς εἶναι ἡ μνήμη του αἰωνία.

² Γιὰ τὴν Ἱ. Νέα Μονὴ τῆς Χίου, βλ. αἴφνης Πόπη Χαλκιᾶ-Στεφάνου, *Τὰ Μοναστήρια τῆς Χίου*, Ἐπτάλοφος Α.Β.Ε.Ε., Ἀθήνα, 2003, σσ. 24-62, ὅπου (σ. 62) καὶ ἐκτεταμένη βιβλιογραφία.

³ Γιὰ τὴν Ἱ. Σκήτη τῶν Ἀγίων Πατέρων, βλ. Ἰωάννης Ἀνδρεάδης (Ἀρχιμ.), *Ἱστορία τῆς ἐν Χίῳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. 1, Ἀδελφοὶ Γ. Βλάσση, Χίος, 1996, σσ. 328-333, Χαλκιᾶ-Στεφάνου, ὁ.π., σσ. 5-23, ὅπου (σ. 23) καὶ ἐκτεταμένη βιβλιογραφία. Νεότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ Σκήτη, βλ. Ἀνδρέας Μιχαηλίδης, «Ἐνας καλόγερος...στὸ Νοσοκομεῖο τῶν Τούρκων», *Ἀλήθεια*, 15 Νοέμβριος 2023, <https://www.alithia.gr/politismos/enas-kalogeros-sto-nosokomeio-ton-toyrkon-1912>. Ἀνδρέας Μιχαηλίδης, «Οἱ ἀνακαινιστικὲς ιδέες τῆς Ἑσπερίας καὶ ἡ ὑποδοχὴ τοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς παράγοντες στὸ νησί τῆς Χίου κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα», *Καμπάνες* (2024), σσ. 38-47.

πατέρες τοῦ παραχώρησαν τὸ σπήλαιο, ὅπου καὶ ἐμόνασε. Ὁ Ἱερεμίας ἐκαλλώπισε τὸ μέρος, ἔκτισε κελλιὰ καὶ καλλιέργησε τὴ βουνώδη ἔκταση. Ἡ Σκήτη μνημονεύεται καὶ ἀργότερα, κατὰ τὸ 1700, ἡ σημερινή της, ὅμως μορφὴ ὀφείλεται ἀφετηριακῶς στὸν ὅσιο Παχώμιο, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ χωρίον Ἐλάτα τῆς Χίου. Ὁ Παχώμιος, κατὰ κόσμον Παναγιώτης Ἀρελλᾶς, γεννήθηκε τὸ 1840. Ἐπειτα ἀπὸ διάφορες περιπέτειες, ἐκάρη μοναχὸς στὴν ἱερὰ μονὴ τοῦ Ἁγίου Σάββα στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἀφοῦ παρέμεινε γιὰ λίγο διάστημα ἐκεῖ, ἐπέστρεψε στὴ Χίο τὸ 1868 καὶ μὲ δύο ἀκόμη μοναχοὺς ἐνοικίασε ἀπὸ τὴ Νέα Μονὴ τὸ σπήλαιο καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑπῆρχε γύρω ἀπ’ αὐτὸ καὶ ἀνέκτισε τὴ Σκήτη, προσελκύοντας καὶ ἄλλους μοναχοὺς, ἀνεγείροντας καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειαζόταν γιὰ τὴν κοινοβιακὴ ζωὴ: ἱερὸ Ναό, τράπεζα, ξενῶνα, βιβλιοθήκη, βιβλιοδετεῖο, σιδηρουργεῖο, ξυλουργεῖο, ἀποστακτήριο γιὰ τὴν παραγωγὴ οὐζου καὶ ἄλλα. Ἐνα νεώτερο μέρος τῆς Σκήτης ἀνηγέρθη ἐσχάτως κατὰ τὴ διαρρέυσασα εἰκοσαετία, μερίμνη τοῦ μακαριστοῦ Δικαίου τῆς Σκήτης Ἱερομονάχου Ἀμβροσίου, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ προσεγγίσουμε τὴ βιβλιοθήκη καὶ νὰ καταγράψουμε τὸ πλούσιο ὕλικό της.

Θέμα τῆς παρούσας ἐργασίας ἀποτελεῖ ἡ συνοπτικὴ παρουσίαση τῆς μουσικῆς βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Σκήτης τῶν Ἁγίων Πατέρων, κτητόρων τῆς Νέας Μονῆς Νικήτα καὶ Ἰωάννη καὶ Ἰωσήφ, ἥτοι τὰ μουσικὰ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα ποὺ ἀποθησαυρίζονται στὴ Σκήτη. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ θέματος ἐγίνε γιὰ δύο λόγους. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ ἀπότιση φόρου τιμῆς καὶ ἀγαπητικῆς μνήμης στὸν ἀείμνηστο ἀδελφὸ καὶ συνάδελφο Δημήτρη, ὁ ὁποῖος περιέτρεξε καὶ μελέτησε τὶς βιβλιοθήκες τῆς μοναστικῆς πολιτείας τοῦ Σινᾶ, καὶ τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, περιδιαβαίνων ἐρήμους καὶ ὄρη, ὡς «στρουθίον μονάζον ἐπὶ δώματος» (Ψαλμ. 101), γιὰ νὰ μᾶς πλουτίσει μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν χειρογράφων καὶ νὰ μᾶς χαρίσει τὸ μέλι ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἔδρεψε κατὰ τὴ μελέτη τους. Ὁ δεῦτερος λόγος σχετίζεται μὲ τὴ χρονικὴ ἀφετηρία τῆς μελέτης τοῦ παρουσιαζομένου μουσικοῦ ὕλικου. Ἡ μελέτη αὐτοῦ ξεκίνησε ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας, χρονικὴ συγκυρία κατὰ τὴν ὁποία ὁ μακαριστὸς Δημήτρης μὲ ἀξίους συναδέλφους ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Καθηγητῆ Γρηγορίου Στάθη, ἥδη εἶχαν ἥδη ξεκινήσει τὸ ταξίδι τῆς μελέτης τῶν χειρογράφων καὶ τῆς καταλογογράφησής τους, ἐγκαινιάζοντας ἓνα πρότυπο γιὰ τὸν γράφοντα καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους. Εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ κόποι δὲν πῆγαν χαμένοι, καθὼς ὁ χρόνος

ἀπέδειξε ὅτι, ὅταν παρουσιάζονται εὐκαιρίες καταγραφῆς ὕλικου, δὲν χωρεῖ οὔτε ἀναμονὴ οὔτε χρονοτριβή.

Ἡ φωτογράφιση καὶ καταλογογράφηση τοῦ ὕλικου πραγματοποιήθηκε σὲ τέσσερις περιόδους. Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο πραγματοποιήθηκε μία ἐπίσκεψη, στὶς 22-23/02/1999, καὶ περιελάμβανε τὴν πρώτη προσέγγιση καὶ γνωριμία μὲ τὸ ὕλικό. Τότε, πραγματοποιήθηκε ἡ φωτογράφιση ἑνὸς μέρους τοῦ ὕλικου τῆς βιβλιοθήκης. Ἀκολούθησε μιὰ δεύτερη περίοδος, τὸ ἔτος 2001, μὲ δύο ἐπισκέψεις, κατὰ τοὺς μῆνες Αὐγούστο καὶ Νοέμβριο. Τότε, φωτογραφήθηκαν καὶ καταλογογραφήθηκαν τὰ ἔντυπα τῆς Σκῆτης. Ἡ τρίτη περίοδος (μία ἐπίσκεψη τὸ Φθινόπωρο τοῦ 2002), συμπλήρωσε ἀρκετὰ κενὰ τόσο στὸν ἐντοπισμὸ νέου ὕλικου ὅσο καὶ τὴ φωτογράφησή του. Ἡ τελευταία περίοδος πραγματοποιήθηκε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2004, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἦταν καὶ ἡ τελευταία φορὰ ποὺ ἤλθαμε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ὕλικό τῆς βιβλιοθήκης, χειρόγραφο καὶ ἔντυπο. Τότε, φωτογραφήθηκαν τὰ ὑπόλοιπα χειρόγραφα καὶ συμπληρώθηκε ὁ κατάλογος, ὅσον ἀφορᾷ τὸν πλήρη ἐντοπισμὸ τοῦ ὕλικου⁴.

Κατὰ τὶς ἐπισκέψεις μας στὴ Σκῆτη, ἐντοπίσαμε στὴ βιβλιοθήκη τῆς καὶ τὸ νεότερο καθολικό, τὸν ἱερὸ ναὸ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἓνα ἱκανὸ ἀριθμὸ χειρογράφων καὶ ἓνα ἀξιοσημεῖωτο ἀριθμὸ ἐντύπων. Ἀπὸ ἀριθμητικῆς ἀπόψεως ἐντοπίσαμε ἑπτὰ μουσικὰ χειρόγραφα, ἐκτεινόμενα χρονολογικὰ ἀπὸ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΗ' αἰῶνα (1784) ἕως καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ Κ' (1907), καὶ εἴκοσι τέσσερα μουσικὰ ἔντυπα μὲ παλαιότερο τὸ ἐμβληματικὸ καὶ σπάνιο *Δοξαστάριο* τοῦ Πέτρου Ἐφεσίου, ἔκδοση Βουκουρεστίου 1820 καὶ νεότερο, τὸ ἔντυπο *Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ* Στυλιανοῦ Χουρμουζίου, Λευκωσία 1923.

⁴ Πραγματοποιήθηκε σχεδὸν πλήρης καταγραφὴ τοῦ ὕλικου ἐκτός, ὅμως, τῶν διαστάσεων τῶν χειρογράφων, καθὼς ὑπῆρχε ἡ πρόθεση τῆς ἀργότερον ἐπιστροφῆς στὴ βιβλιοθήκη πρὸς εἰδικότερη παλαιογραφικὴ μελέτη. Δυστυχῶς, οἱ προκύψασες συγκυρίες δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν τὴν ἐκ νέου προσέγγιση τοῦ ὕλικου. Ἐλπίζουμε ὅτι στὸ μέλλον θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη μελέτη αὐτῆς τῆς κληρονομιάς.

Χειρόγραφα⁵

1) Τὸ σημαντικότερο, ἴσως, χειρόγραφο τῆς βιβλιοθήκης, ἀπὸ ἀποψῆς παλαιότητος καὶ σπουδαιότητος, εἶναι τὸ Δοξαστάριο τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, γραμμένον ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀθανασίου Δομεστίκου τοῦ Πελοποννησίου. Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο παρουσιάστηκε τὸ ἔτος 2003 στὸ Β΄ Συνέδριο τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, ἡ δὲ πλήρης περιγραφή του μὲ τὰ ἀρμόδια σχόλια ἔχει δημοσιευτεῖ στὰ Πρακτικά⁶. Ἐδῶ παρατίθεται τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, προκειμένου νὰ δοθεῖ μία πληρέστερη εἰκόνα τῆς βιβλιοθήκης τῆς Σκῆτης στὴν παροῦσα ἐργασία: *Ἐγράφη τὸ παρὸν μελωδι | κώτατον στιχηράριον διὰ | χειρὸς ἐμοῦ Ἀθανασίου | Πελοποννησίου καὶ Δομεστί | χου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας· ἐν ἔτει | αἰππδ^ο (1784), ἐν μηνὶ | δεκεμβρίου η΄ | Τέλος καὶ τῷ Θεῷ κλέος | τῇ δὲ Θεομήτορι δόξα.*

2) Συσταχωμένα τεύχη (13 μέρη στὸν ἀριθμὸ) διαφόρων γραφῶν. Ἔτος: 1842-1906. Ὑλικό: Χάρτης. φφ. 233 (ἡμετέρα ἀρίθμηση). *Σημειογραφία*: Νέα Μέθοδος. *Γραφῆας*: Διακρίνονται τέσσερεις γραφεῖς, ὁ Ἰγνάτιος Ψώρας Ἀγιοπατερίτης (ταυτοποίηση ἀπὸ παρένθετο κείμενο στὸ παρακάτω χειρόγραφο ὑπ' ἀριθμ. 3), ὁ Γιάγκος Καβάδας (πληροφορία ἀπὸ σημείωση ἐντὸς τοῦ χειρογράφου), ὁ Ἀντώνιος Μαλλέας (πληροφορία ἀπὸ σημείωση ἐντὸς τοῦ

⁵ Νὰ σημειωθεῖ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 2014, ὁ Χίος τὴν καταγωγὴ ἱατρὸς καὶ Βουλευτῆς κ. Ἀνδρέας Μιχαηλίδης ἐξεπὸνήσε ἓνα σημαντικὸ συνοπτικὸ κατάλογο (μέχρι τοῦδε ἀδημοσίευτο) τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἀγίων Πατέρων, τὸν ὁποῖον εὐγενῶς μᾶς παραχώρησε γιὰ λόγους ταυτοποίησης τοῦ ὕλικου, βλ. Ἀνδρέας Μιχαηλίδης, «Κατάλογος χειρογράφων Ἱ. Σκῆτης Ἀγίων Πατέρων (Ιούλιος-Αὐγουστος 2014)», Χίος, 2014. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸν κ. Ἀνδρέα Μιχαηλίδη γιὰ τὴν εὐγενική του παραχώρηση καὶ τὴν ὅλη συνεργασία. Νὰ σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι στὴν παροῦσα ἐργασία ἡ ἀρίθμηση ἀκολουθεῖ τὴν προϊῶσα χρονολογικὴ σειρὰ τοῦ ὕλικου, καὶ δὲν ἀντιστοιχίζεται μὲ τὴν ἀρίθμηση τοῦ Καταλόγου Μιχαηλίδη, οὔτε μὲ κάποια ἄλλη ἀρίθμηση Καταλόγου τῆς Ἱερᾶς Σκῆτης. Τέλος, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἀναλυτικὴ καταλογογράφηση τῶν συνοπτικῶς παρουσιαζομένων χειρογράφων θὰ συμπεριληφθεῖ στὸν ἐκπονούμενο Β΄ τόμο τοῦ Περιγραφικοῦ Καταλόγου τῶν Μουσικῶν Χειρογράφων τῆς Χίου, μὲ εἰδικὸ περιεχόμενο τὰ χειρόγραφα τῶν Μονῶν, Σκήτων, καὶ Ἑνοριῶν τῆς νήσου.

⁶ Μιχαὴλ Στρουμπάκης, «Ἐκτο αὐτόγραφο Ἀθανασίου Δομεστίκου», στὸ *Πρακτικά Β΄ Διεθνoῦς Συνεδρίου Μουσικολογικοῦ καὶ Ψαλτικοῦ: Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης: Τὰ γένη καὶ εἶδη τῆς Βυζαντινῆς Ψαλτικῆς Μελοποιίας*, Ἀθῆνα 15-19 Ὀκτωβρίου 2003, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆνα, 2006, σσ. 503-511.

χειρογράφου), και ένας ακόμη άγνωστος μέχρι τουδε αταύτιστος. *Στάχωση*: νεωτερική (χαρτόνι επενδυμένο με θυσσινί δέρμα, επάνω του οποίου έχει κολληθεί μαρμαρόκολλα). *Συνοπτική περιγραφή περιεχομένου*: τα μέλη που καταχωρίζονται καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία μελών έσπερινοῦ, ὄρθρου και θ. λειτουργίας, παρεμβαλλομένων διαφόρων δοξαστικῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ μελῶν της μ. τεσσαρακοστῆς. *Σημασία τοῦ χειρογράφου*: Ἄν καὶ πρόκειται γιὰ συσταχωμένα τεύχη, ἐν τούτοις ἡ σπουδαιότητα τοῦ χειρογράφου εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μας μεγάλη, καθὼς ἡ συστάχωση τῶν δεκατριῶν μερῶν ἀναδεικνύει οὐσιαστικὰ τὸ μουσικὸ ἐπίπεδο τῶν μοναχῶν τῆς Σκήτης καὶ συγκεκριαλιώνει γενικότερα τὴν ψαλτικὴ διαδρομὴ της ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου}. Στὰ δεκατρία μέρη ἀναδύονται τὰ πρόσωπα ποὺ ἐπηρέασαν τὴν ψαλτικὴ πορεία τῆς Σκήτης καὶ διαμόρφωσαν τὴ μουσικὴ της εἰκόνα. Αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι ὁ Γιάγκος Καβάδας, ὁ Ἀντώνιος Μαλλέας, ὁ Ἰγνάτιος Ἀγιοπατερίτης (ὅπως ἀναγράφεται στὰ χειρόγραφα τῆς Σκήτης). Ἀκόμη καὶ ὁ μέχρι στιγμῆς ἀταύτιστος γραφέας τοῦ 9^{ου} καὶ 11^{ου} μέρους τοῦ χειρογράφου, εἶναι ἴσως κάποιον πρόσωπο ἐντὸς τῆς Σκήτεως ἢ κάποιον πρόσωπο ποὺ διατηροῦσε στενὴ σχέση μετὰ τὴν ἀδελφότητα, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὴ μεγάλη ἔκταση ποὺ καταλαμβάνει τὸ δικό του μέρος στὸ ὡς ἄνω χειρόγραφο.

3) Ἀνθολογία, περιέχουσα τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου καὶ Θείας Λειτουργίας. Ἔτος: μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα (1840-1850). Ὑλικό: Χάρτης. φφ. 344. *Σημειογραφία*: Νέα Μέθοδος. *Γραφέας*: Ἀδελφος (πιθανὸν ὁ Νικόλαος Πουλᾶκης, Πρωτοψάλτης Χίου 1835-). *Στάχωση*: χαρτόνι επενδυμένο μετὰ δέρμα (νεωτερική) μετὰ ἐμπίεστα κοσμήματα στίς τέσσερις γωνίες καὶ τὸ κέντρο (ἐμπρόσθιο καὶ ὀπίσθιο ἐξώφυλλον). *Συνοπτικὴ περιγραφή περιεχομένου*: Πρόκειται γιὰ μιὰ πλουσιότατη Ἀνθολογία ποὺ περιλαμβάνει μιὰ μεγάλη ποικιλία μελῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ Ὁρθρου, τῆς θείας Λειτουργίας Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Μεγάλου Βασιλείου, τῶν Προηγιασμένων. Περιέχει, ἐπίσης, τὴν Ἀκολουθία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Πάσχα. Ἡ Ἀνθολογία ὁλοκληρώνεται μετὰ τρεῖς καλοφωνικούς εἰρμούς καὶ ἕνα μάθημα Θεοτοκίον. *Σημασία τοῦ χειρογράφου*: Πρόκειται γιὰ μιὰ τυπικὴ Ἀνθολογία. Ἐντύπωση προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι συναντοῦμε τέτοιας μορφῆς Ἀνθολογία στὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, ὅπου κατὰ βάσιν κυριαρχεῖ τὸ ἐντυπο καὶ τὸ χειρόγραφο λειτουργεῖ

τρόπον τινὰ ἐπικουρικὰ στὸ ἔντυπο. Ἔτερο σημαντικὸ στοιχεῖο τοῦ χειρογράφου εἶναι ἡ συναγωγή μελοποιημάτων τοῦ Χίου Πρωτοψάλτου Νικολάου Πουλᾶκη γιὰ τὸν ἑσπερινό, ὄρθρο καὶ θ. Λειτουργία. Ὁ Νικόλαος Πουλᾶκης ἐχρημάτισε Πρωτοψάλτης τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ καὶ δάσκαλος τῆς ψαλτικῆς τέχνης μέχρι καὶ τὸ τρίτο τέταρτο τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, μέχρι τὴν ἀνάληψη τῆς πρωτοψαλτίας ἀπὸ τὸν ἕτερο Χίο Πρωτοψάλτη Γιάγκο Καβάδα. *Κτητορικὸ σημεῖωμα: Συλλογὴ διαφόρων | μουσικῶν μαθημάτων | ἀνήκουσα τοῦ ἐν μονα | χοῖς Ἰγνατίου Δ. Ψώρα | Ἀγιοπατερίτου.*

4) *Ἀπάνδισμα Μουσικῶν Μαθημάτων, μελοποιηθέντων ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν καὶ μουσικοδιδασκάλων, Ἐν Χίῳ τῇ 20^ῃ Δεκεμβρίου 1907.* Πρόκειται γιὰ συσταχωμένα τεύχη. Ἔτος: 1907. Ὑλικό: Χάρτης. σσ. α-β+58 (κατὰ συνολικὴ ἀρίθμηση, καθὼς κάθε τεύχος διατηρεῖ τὴ δική του ἀρίθμηση). *Σημειογραφία:* Νέα Μέθοδος. *Γραφείας:* Ἀντώνιος Μαλέας (Βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, στὴν προμετωπίδα τοῦ χειρογράφου: *Διὰ χειρὸς ταπεινοῦ | Ἀντ. Μαλλέα*). *Στάχωση:* Νεωτερικὴ, χαρτόνι ἐπενδυμένο μὲ μαρμαρόκολλα, δερμάτινη ράχη χρώματος καφέ. *Συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ περιεχομένου.* Πρόκειται γιὰ ἓνα χειρόγραφο μικροῦ σχήματος ποὺ περιέχει μελοποιήματα τοῦ Ἀντωνίου Μαλλέα καὶ τοῦ δασκάλου του, Γιάγκου Καβάδα. Τὸ μικρὸ αὐτὸ χειρόγραφο συμπληρώνεται ἀπὸ ἄλλα εὐάριθμα μελοποιήματα σύστοιχα προφανῶς τῆς αἰσθητικῆς τοῦ γραφέα. *Σημασία τοῦ χειρογράφου:* Ὁ γραφέας καὶ συνθέτης Ἀντώνιος Μαλλέας καταγράφει σ' ἓνα χειρόγραφο τὶς συνθέσεις τοῦ δασκάλου του καὶ ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζει τὶς δικές του ὡς μία ἀδιάσπαστη μουσικὴ συνέχεια μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ δασκάλου του. Ὁ κώδικας μὲ τὸ ἰδιοπρόσωπο περιεχόμενό του δείχνει σ' ἓνα πολὺ μεγάλο βαθμὸ τὴ δύναμη τῆς μαθητείας καὶ τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν ψαλτικῶν προσώπων. Ἡ ἐνότητα ἀναδεικνύεται σ' ἓνα κοινὸ χῶρο δράσης, τὴ Σκῆτη, ὅπου ὁ διδάσκαλος Γιάγκος Καβάδας δραστηριοποιεῖται διδασκτικά, καὶ ὁ μαθητὴς του συνεχίζει τὴν παρουσία τοῦ δασκάλου του καὶ μετὰ τὸν θάνατό του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο διατηρεῖται ἡ ἐνιαία μουσικὴ παράδοση.

Τὰ παρακάτω ἔχουν καταχωρισθεῖ στὶς σημειώσεις μας, πλὴν ὅμως ἔλαθε ἡ φωτογράφησή τους. Γιὰ τοῦτο δὲν διαθέτουμε πρὸς τὸ παρὸν πληροφορίες περὶ ἔτους, σταχώσεως καὶ εἰδικότερου περιεχομένου αὐτῶν.

5) Χειρόγραφον περιέχον: α) Ἀσματικὸν ψαλλόμενον ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, τὸ παρὸν Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἤχος Βαρὺς φθορικός, Ἅγιος ὁ Θεὸς κ.λπ., β) Διήγησις ψυχωφελῆς περὶ μιᾶς μοναχῆς τῆς Ἀγίας Ματρώνης τῶν Χαλάνδρων ὑπὸ Ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Σερέμελη, ὡς αὐτὸς οὗτος τὴν ἤκουσεν καὶ τὴν συνέταξεν, γ) διήγησις περὶ γενομένου θαύματος κατὰ τὴν Ἀφρικὴν ἐν τῇ πόλει Καρθαγένῃ (ὑπογραφή Γ.Κ., μᾶλλον «Γιάγκος Καβάδας»)⁷.

6) Χειρόγραφον περιέχον: α) Πολυέλεον Λόγον Ἀγαθόν, Ἐξομολογεῖσθε, ἀμφότερα μέλη Θ. Φωκαέως, β) Ἀσματικὸν Χουρμουζίου, γ) τῇ Κυριακῇ ἐσπέρας Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα τοῦ Ἀγίου Θεοφάνους Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ⁸.

7) Χειρόγραφον ἀγνώστου Ἐξήγησις τῶν εἰκοσιτεσσάρων οἰκῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας, καὶ συσταχωμένο τεῦχος μουσικῶν κειμένων: Τὸ παρὸν ἐμελοποιήθη παρὰ Νεκταρίου Μ. Βλάχου, Ἄξιόν ἐστιν. Σημειώνονται, ἐπίσης, τὰ ὀνόματα Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, Νηλέως Καμαράδου, Ἰωάννου Καβάδα, Μιχαὴλ Μόγια καὶ Γεωργίου Βινάκη μὲ χρονολογίες 1913 καὶ 1933⁹.

Ἔντυπα

Τὰ ἔντυπα ἐντοπίστηκαν σὲ δύο τόπους. Πρῶτος εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ¹⁰, καὶ δεύτερος ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Σκῆτης. Παραθέτουμε τὸν σχετικὸν κατάλογο (κατ' ἀπόλυτη χρονολογικὴ σειρὰ ἔκδοσής τους).

Ι. Ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

1) Ταμεῖον Ἀνθολογίας περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον Ἀκολουδίαν Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, Λειτουργίας Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς

⁷ Σύμφωνα μὲ τὸν ἀδημοσίευτο συνοπτικὸν κατάλογο τοῦ Ἀνδρέα Μιχαηλίδη, τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο ἐκτείνεται σὲ 20 σελίδες συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἀσματικοῦ, βλ. Μιχαηλίδης, «Κατάλογος χειρογράφων Ι. Σκῆτης Ἀγίων Πατέρων (Ιούλιος-Αὐγούστος 2014)», ὅ.π.

⁸ Ὁμοίως, σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο Μιχαηλίδη, ἡ ἔκτασις τοῦ χειρογράφου φτάνει τὶς 39 σελίδες, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μουσικῶν κειμένων.

⁹ Ὅλες οἱ παραπάνω πληροφορίες ἐκ τοῦ καταλόγου Μιχαηλίδη, ὅ.π.

⁶ Δίπλα στοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν, στὸ λεγόμενο τυπικαριὸ κατὰ τὴν μοναστηριακὴ ὁρολογία, βρέθηκε ἕνας ἱκανὸς ἀριθμὸς μουσικῶν ἐντύπων, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἦταν ἐν χρήσει ἀπὸ τοὺς παλαιότερους καὶ σύγχρονους μουσικοὺς μοναχοὺς.

καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ εὐφραδεστέρων μουσικῶν μαθημάτων τῶν ἐνδοξοτέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων. Ἐξηγηθὲν μὲν εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον, καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν, παρὰ τῶν ἀειμνήστων διδασκάλων, καὶ ἐφευρετῶν τῆς ῥηδείσης μεθόδου Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, πλουτισθὲν δὲ μετὰ προσθήκης πολλῶν νέων μαθημάτων, μελίσθέντων παρὰ Θεοδώρου παπα Παράσχου Φωκέως. Νῦν τέταρτον ἐκδίδεται παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Παναγιότητος καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου εἰς τόμους τρεῖς, ἐπιστασία τοῦ ἰδίου. Ἀναλώμασι δὲ καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος Πρῶτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου ἐν Γαλατᾷ. 1851¹¹. Κτητορικὸ σημεῖωμα: (ὅπισθεν σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν βηβλίον ἐστὶ | κτῆμα Σωφρονίου Ἱερομονάχου | Κορμάλου | Ἀγιοπατερίτου.*

2) Ταμεῖον Ἀνθολογίας, περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει. Κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ εὐφραδεστέρων μουσικῶν μαθημάτων τῶν ἐνδοξοτέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων. Πλουτισθὲν δὲ μετὰ προσθήκης πολλῶν νέων μαθημάτων, μελίσθέντων παρὰ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Θεοδώρου Π. Π. Φωκέως. Νῦν τέταρτον ἐκδίδεται διηρημένον εἰς τόμους τρεῖς, ὧν ὁ μὲν Α' ἐξεδόθη παρὰ τοῦ ἰδίου, οἱ δὲ λοιποί, ἀποθανόντος ἐκείνου, παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου. Ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Παναγιότητος καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου. Ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐπιστασία δὲ τοῦ Κ. Ὀνουφρίου Ἰωάννου Βυζαντίου. Τόμος Τρίτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου ἐν Γαλατᾷ. 1854¹². Κτητορικόν σημεῖωμα: (σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν παπὰ Σωφρονίου Κορμάλου.* (στὸ verso τῆς σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν βηβλίον ἐστὶ | κτῆμα Σωφρονίου | Ἱερομονάχου Ἀγιοπατερίτου | Κορμάλου.*

3) Ταμεῖον Ἀνθολογίας, περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, μετὰ τινων Καλλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει. Ἐκδοθὲν τὸ τέταρτον ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης

¹¹ Γεώργιος Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Περίοδος Α' (1820 – 1899)*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1998, σσ. 106-107.

¹² *Αὐτόδι*, σσ. 112-113.

Ἐκκλησίας παρὰ Θεοδώρου Φωκαέως. Νῦν δὲ μετατυποῦται τὸ ἕκτον ἀπαρallάκτως μετὰ τινων προσθηκῶν ὑπὸ Μηνᾶ Δομενίκου, Δαπάνη Γεωργίου Σεϊτανίδου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Βιβλιοπωλεῖον Γεωργίου Σεϊτανίδου, ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ Ζουντὰν Καπουσοῦ ἀριθμ. 291. 1869¹³. Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ τρίτομο ἔργο. Δεμένον καὶ οἱ τρεῖς τόμοι μαζί. Ἀξίζει νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι στὴ σελίδα τοῦ τίτλου κάθε τόμου ὑπάρχει ἡ μονογραφία: ΓΙ. Κ., ἡ πατρότητα τῆς ὁποίας πιθανὸν ἀνήκει στὸν Γιάγκο Καββάδα (ἀπορρέουσα ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων). Φαίνεται ὅτι ὁ Χῖος Πρωτοψάλτης Γιάγκος Καβάδας εἶχε μαθητὲς στὴ Σκῆτη καὶ πιθανὸν γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δώρησε ἐκεῖ βιβλία του, ὅπου καὶ ἀνευρέθησαν.

4) Μουσικὸν ἐγκόλπιον περιέχον τὸ Θεωρητικόν, Ἀναστασιματάριον, Δοξαστικὰ καὶ ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον Ἀκολουθίαν, Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως μετὰ τινων Καλοφωνικῶν Εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει ὡς καὶ διάφορα ἀνέκδοτα μαθήματα. Ἐκδίδεται τὸ πρῶτον εἰς τόμους δύο Δαπάνη Στεφάνου Θάνου. Ἐπιμελῶς δὲ διορθωθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Θ. Φωκαέως. Ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Τόμος πρῶτος. Ἐν δεσσαλονίκῃ. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «Ἡ Μακεδονία» Στεφάνου Θάνου. 1879¹⁴. Κτητορικὰ σημειώματα: (στὸ α΄ ἔμπροσθεν πφ., διὰ μολύβδου-ἐσθησμένο) καὶ τότε Χριστοφόρου | Ἱερομ. Χίου 1889 Ἰουλίου | 5. (σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν βιβλίον υπᾶρχει | κτῆμα τῶν Ἀγίων Πατέρων.*

5) Μουσικὴ Κυψέλη κατὰ τὴν προφορὰν καὶ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὑπὸ Στεφάνου Λαμπαδαρίου περιεκτικὴ πάντων τῶν Ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Λιτῆς, τῶν Ἀποστίχων καὶ τῶν Αἵνων, Ἀπολυτικίων καὶ Κοντακίων πασῶν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν Ἑορτῶν τῶν ἐορταζομένων καὶ μὴ ἐορταζομένων Ἀγίων ὡς καὶ τῶν μὴ ἐν τοῖς Μηναίοις εὑρισκομένων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου. Εἰς τόμους Δύο. Τόμος Α΄. Αὔθις ἐκδιδόμενος ὑπὸ Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Α. Ζέλλιτς καὶ Υἱῶν. 1882¹⁵. Κτητορικὸ σημείωμα: (σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν βιβλίον | υπᾶρχει κτῆμα | τῶν Ἀγ. Πατέρων.*

6) Νέα Μουσικὴ Κυψέλη κατὰ τὴν προφορὰν καὶ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας περιεκτικὴ πάντων τῶν Ἰδιομέλων καὶ Δοξα-

¹³ *Αὐτόθι*, σσ.151-153.

¹⁴ *Αὐτόθι*, σσ. 159-160.

¹⁵ *Αὐτόθι*, σσ. 166-167.

στικῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ, τῆς Λιτῆς, τῶν Ἀποστίχων καὶ τῶν Αἵνων, Ἀπολυτικίων καὶ Κοντακίων πασῶν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν Ἑορτῶν τῶν ἑορταζομένων καὶ μὴ ἑορταζομένων Ἁγίων ὡς καὶ τῶν μὴ ἐν τοῖς Μηναίοις εὐρισκομένων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, ἐν ᾧ προσετέθησαν καὶ τινὰ ἀνέκδοτα μαθήματα ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα, εἰς τόμους τρεῖς. Τόμος Πρῶτος. Ἐκδίδεται νῦν τὸ τρίτον δαπάνη Ν. Μιχαλοπούλου ἐπιμελεία δὲ Θεοδ. Ν. Χανιώτου ἱεροψάλτου. Ἀνατύπωσις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδόσεως τοῦ 1882. Ἐν Ἀθήναις. Παρὰ τῷ ἐκδότη Ν. Μιχαλοπούλῳ. 1898¹⁶. Κτητορικὸ σημεῖωμα: (σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν παπᾶ Σωφρονίου Κορμάλου*, (verso σελ. τίτλου): *Γεωργ. Α. παπᾶ Ἰωάννη*.

7) Αἱ Δύο Μέλισσαι. Μουσικὴ Ἐκκλησιαστικὴ ἥτοι Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς Λειτουργίας μετὰ καλλοφωνικῶν εἰρμῶν, ψαλμῶν καὶ πολυχρονισμῶν μελοποιηθεῖσαι παρὰ διαφόρων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων μουσικοδιδασκάλων. Ἐκδίδονται νῦν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Κυριαζίδου. Τόμος Α΄. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. 1906¹⁷. Κτητορικὸ σημεῖωμα: (διὰ μολύβδου) *Γ. Χ. Μηκέδης*.

8) Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ περιέχουσα ἅπαντα τὰ χρήσιμα τοῖς ἱεροψάλταις. Τόμος Α΄. Τὸ Ἀναστασιματάριον περιέχον ἅπασαν τὴν Ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ καὶ Ὄρθρου τῶν Ἀναστασίμων. Στυλιανοῦ Χουρμουζίου. Ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου. Τύποις «Θεσσαλονίκης». 1923¹⁸.

*Βιβλιοθήκη τῆς Σκῆτης*¹⁹

1) Σύντομον Δοξαστάριον τοῦ αἰοιδίμου Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον τῆς Μουσικῆς τῶν Μουσικολογιωτάτων Διδασκάλων τοῦ νέου Συστήματος. Ἦδη εἰς φῶς ἀχθὲν ἀναλώμασι τῶν Ἐκδοτῶν. Ἐν τῷ τοῦ Βουκορεστίου νεοσυστάτῳ Τυπογραφείῳ. 1820²⁰. Κτητορικὸ σημεῖωμα: *Εὐθύμιος Μοναχός*.

¹⁶ *Αὐτόδι*, σσ. 205-206.

¹⁷ Γεώργιος Χατζηθεοδῶρου, *Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Περίοδος Β΄ (1900-1999)*, ἐπιμέλ. Μιλτιάδης Παππᾶς, Ἐκδόσεις Βιβλίων Βυζαντινῆς Μουσικῆς "Ὁ Μιχαὴλ Πολυχρονάκης", Νεάπολις Κρήτης, 2018, σσ. 42-43.

¹⁸ *Αὐτόδι*, σσ. 59-60.

¹⁹ Ὁ ἀριθμὸς τῶν μουσικῶν ἐντύπων τῆς Βιβλιοθήκης εἶναι ἀρκούντως ἐντυπωσιακὸς καὶ τεκμηριώνει τὴν ἀκμὴ τῆς Σκῆτης ὑπὸ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ ὁσίου Παχωμίου.

²⁰ Γεώργιος Χατζηθεοδῶρου, *Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Περίοδος Α΄ (1820 – 1899)*, ὁ.π., σσ. 58-59.

2) Εἰρμολόγιον Καλοφωνικὸν μελοποιηθὲν παρὰ διαφόρων ποιητῶν παλαιῶν τε καὶ νέων Διδασκάλων μεταφρασθὲν δὲ εἰς τὴν Νέαν τῆς Μουσικῆς Μέθοδον. Καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ τοῦ ἐνὸς τῶν τριῶν Διδασκάλων τῆς ῥηθείσης Μεθόδου Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν εἰς πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Π. Παράσκου Φωκέως. Ἐπιστάσια τοῦ αὐτοῦ, Ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου Καὶ τῶν φιλομούσων Συνδρομητῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Κάστρου, εἰς Γαλατᾶν. 1835²¹. Κτητορικὸ σημεῖωμα: (ἐσθησμένο διὰ κονδυλῆς) *Τὸ παρὸν βιβλίον εἶναι τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἐμμανουὴλ τὴν 14 Ἀπριλίου Σύρος 1852*.

3) Πανδέκτη τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνωδίας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α΄ Δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τόμος 3 περιέχων τὰ μέγιστα μαθήματα τῆς τε Παπαδικῆς καὶ τοῦ Μαθηματαρίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. αὐτῶν (Φωτο-ἀνασταστικὴ ἀνατύπωση Ἐκδόσεις Ἐπέκταση, Κατερίνη 1997). 1851²². Κτητορικὸ σημεῖωμα: *Σεβασμία Θράππα τῇ 24-4 Ἀπριλίου 1926*. Ἔτερον σημεῖωμα: *Ἀφιεροῦται τῇ ἐν τῇ Σάμῳ Ἱερατικῇ Σχολῇ παρὰ τοῦ πρώην π. Ἱεροσολύμων Κυρίλλου*.

4) Ἀκολουθία Νεκρώσιμος περιέχουσα ἅπασαν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Εἰς ἣν προσετέθησαν Τὸν ἥλιον κρύψαντα καὶ τὸ Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ἐρῶ ανισθεῖσα καὶ κατ' ἔννοιαν ἐπιδιορθωθεῖσα παρὰ Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου τοῦ Πελοποννησίου. Τύποις ἐκδίδεται δαπάνῃ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Μουσικολογιωτάτου Κυρίου Παναγιώτου Ἀναγνωστοπούλου τοῦ Πελοποννησίου, Ἀθήνησι. Τύποις Φ. Καραμπίνη καὶ Κ. Βάφα (παρὰ τῇ ὁδῷ Βύσση ἀριθμ. 301). 1853²³.

5) Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν Πέτρου Πελοποννησίου μετὰ τῶν Κανόνων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ Συντόμου Εἰρμολογίου ἐξηγημένα κατὰ τὴν Νέαν τῆς Μουσικῆς Μέθοδον, ἐπιδεωρηθέντα ἤδη καὶ ἀκριβῶς διορθωθέντα παρὰ Ἰωάννου Λαμπαδαρίου. Νῦν τρίτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον ἀναλώμασιν ἰδίοις. Κωνσταντινουπόλις. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Θαδαίου Τιθιτσιάν. 1856²⁴.

6) Μουσικὴ Κυψέλη περιέχουσα πάντα τὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικά τοῦ ἐσπερινοῦ, τῆς λιτῆς, τῶν ἀποστίχων καὶ τῶν αἰνῶν· Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια πασῶν τῶν δεσποτικῶν καὶ δεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἁγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου. Κατὰ τὸ

²¹ *Αὐτόθι*, σσ. 70-72.

²² *Αὐτόθι*, σσ. 104-106.

²³ *Αὐτόθι*, σσ. 108-109.

²⁴ *Αὐτόθι*, σ. 114.

μὲν μέλος σύμφωνος πρὸς τὸ Δοξαστάριον Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοπον. Κατὰ δὲ τὴν προφορὰν πρὸς τὸ τοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδεται παρὰ Στεφάνου Πρώτου Δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας. Τόμος Δεύτερος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς τοῦ Γένους Τυπογραφίας. 1857²⁵. Κτητορικό σημεῖωμα: *Τὸ παρὸν παπὰ Σωφρονίου Κορμάλου. Συσταχωμένο μουσικὸ κείμενο μετὰ τῇ σελίδᾳ τίτλου: Τῇ Κυριακῇ τῶν Ἀγίων Τριακοσίων καὶ Δέκα καὶ Ὁκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, Ἦχος πλ. β΄ Πα, Τὰς μυστικὰς σήμερον* (μέλος ἀγνώστου, γραφὴ μᾶλλον τοῦ κτήτορα τοῦ βιβλίου ἱερομονάχου Σωφρονίου).

7) Ἀναστασιματάριον Νέον ἀργὸν καὶ σύντομον περιέχον τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, καὶ Λειτουργίας μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Κανόνων, ἀργῶν Καταβασίων, Τιμιωτέρων συντόμων, Δοξολογιῶν μετὰ τῶν Ἑωθινῶν αὐτῶν, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν, Νεκρωσίων, τῶν τριῶν ἐννάτων Ὡδῶν τῶν Βαΐων, τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ καὶ τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῶν τριῶν Κανόνων τῆς Παρακλήσεως καὶ τοῦ Ἀκαθίστου. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἤδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τὸ πέμπτον εἰς τύπον ἐκδοθὲν ἰδίῳ ἀναλώμασιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Σ. Ἰγνατιάδου. 1858²⁶. Κτητορικό σημεῖωμα: (σελ. τίτλου) *Τὸ παρὸν θηβλίον ἐστὶ κτῆμα σωφρονίου ιερ. Κορμάλου.* Ἔτερα σημειώματα: (στό πίσω ἐξώφυλλο) *Ὁ Γεώργιος Α. Μαθιούδης εἶναι ὁ πρωτοψάλτης τοῦ κόσμου καὶ τῶν πέντε ἡπείρων. Ζήτω ἡ ψαλτική, ζήτω ὁ Γεώργιος Μαθιούδης. Γεώργιος Μαθιούδης 1901-1910 καὶ οἱ καληνάρχοι αὐτοῦ Θεοφάνης Μαθιούδης, Γεώργιος Πρώιος, Γεώργιος Κολόμβος, Ἡλίας Φωκᾶς, Γεώργιος Καπούς, Κωνσταντῖνος Σαββάκης, Ἀντώνιος Μανάρας καὶ οἱ λοιποί.* (σὲ ἄλλη σελ.) *Μιλτιάδης.*

8) Θεωρητικὸν Στοιχειῶδες τῆς Μουσικῆς. Κατὰ τὸν κανονισμόν τῶν τριῶν Διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος καὶ Χρυσάνθου Προύσης. Περιέχον τὴν ἀνάλυσιν τῶν Μουσικῶν Κανόνων, τὴν γέννησιν τῶν Τόνων, τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Κλιμάκων, τὰς διαιρέσεις τῶν Ἦχων, τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς Κλίμακος τοῦ Β΄ Ἦχου, τὸ Ποσὸν καὶ Ποιόν, τὰ παραδείγματα τῆς Μελοποιίας, τῆς Μετροφωνίας, καὶ τὰ σημαδόφωνα τοῦ παλαιοῦ συστήματος, κτλ. Συναρμολογηθὲν καὶ συνταχθὲν ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλόξενους τοῦ Ἐφεσιομάγνητος. Ἐκδίδεται νῦν τὸ πρῶτον κατ' ἐγκρισιν μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας τῇ

²⁵ Αὐτόθι, σ. 117.

²⁶ Αὐτόθι, σσ. 117-118.

ἀδεία δὲ τοῦ Α. Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Δαπάνη τοῦ φιλομούσου Κ. Ἀθανασίου Ἀγγελίδου τοῦ Σερραίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Σ. Ἰγνατιάδου. 1859²⁷. Κτητορικὸ σημεῖωμα: *Εὐθύμιος μοναχός*.

9) Μουσικὸν Ἐγκόλπιον περιέχον τὸ Θεωρητικόν, Ἀναστασιματάριον, Δοξαστικά καὶ ἅπασαν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν, Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως μετὰ τινων Καλοφωνικῶν Εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει, ὡς καὶ διάφορα ἀνέκδοτα Μαθήματα. Ἐκδίδεται τὸ πρῶτον εἰς τόμους δύο δαπάνη Θάνου καὶ Βασιλειάδου. Ἐπιμελῶς δὲ διορθωθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Θ. Φωκαέως, ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Τόμος Δεύτερος. Ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «ἡ Μακεδονία» Θάνου καὶ Βασιλειάδου, Ὁδὸς Φραγκομαχαλᾶ-Ἀπέναντι τῆς Ὁδοῦ. Τραπεζῆς. 1869²⁸. Κτητορικὸ σημεῖωμα: *τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει κτῆμα τῶν Ἀγίων Πατέρων*.

10) Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν Πέτρου Πελοποννησίου μετὰ τῶν Κανόνων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ Συντόμου Εἰρμολογίου ἐξηγημένα κατὰ τὴν Νέαν τῆς Μουσικῆς Μέθοδον, ἐπιθεωρηθέντα ἤδη καὶ ἀκριβῶς διορθωθέντα παρὰ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου. Νῦν τὸ τέταρτον εἰς τύπον ἐκδίδεται ἰδίῳ ἀναλώμασι παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δ. Ι. Πρωτοψάλτου. Μετὰ προσθήκης εἰρμῶν τινῶν ὅλως ἀνεκδότων, ἐκ τῶν διασωθέντων χειρογράφων τοῦ ἰδίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Ἀνατολικοῦ Ἀστέρος. 1876²⁹. Συσταχωμένο μουσικὸ κείμενο στὸ τέλος τοῦ βιβλίου: *Εἰς τοὺς αἶνους τῆς Ἀ. Μαρκέλλ(ης), Δόξα, ἡχος β' Δι, Τὴν τετράχορδον λύραν*, [μέλος καὶ γραφὴ Γιάγκου Καβάδα]. Στὸ verso τοῦ ἐξωφ. καὶ στὸ ὀπισθόφυλλο τοῦ τεύχους τὸ παρακάτω σημεῖωμα: *Δῶρον Γερασίου μοναχῷ ἐκ τῶν τοῦ Ἱ. Καβάδα α' ψάλτου Χίου 1908*.

11) Μουσικὴ Μέλισσα ἢ Μουσικὸν Ἀπάνδισμα περιεκτικὸν μουσικῶν μαθημάτων διαπρεπῶν ἱεροψαλτῶν τοῦ ἀγωνύμου Ὅρους Ἀδφ πρὸς χρῆσιν πασῶν μὲν τῶν αὐτόθι ἱερῶν καὶ εὐαγῶν Μονῶν ἰδίᾳ δὲ τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας Μονῆς Σίμωνος Πέτρας. Νῦν τὸ πρῶτον τύποις ἐκδίδεται ἐκ χειρογράφου ὑπὸ Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου. Ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας (ὑπ' ἀριθμ. 1008, 9 Κιανούνη-σανί, 1304). Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Ν. Γ. Κεφαλίδου. 1879 (χαρτόδετο)³⁰.

²⁷ *Αὐτόθι*, σσ. 225-226.

²⁸ *Αὐτόθι*, σσ. 150-151.

²⁹ *Αὐτόθι*, σσ. 156-157.

³⁰ *Αὐτόθι*, σ. 161.

12) Μουσική Κυψέλη κατὰ τὴν προφορὰν καὶ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὑπὸ Στεφάνου Λαμπαδαρίου, περιεκτικὴ πάντων τῶν Ἱδιομέλων καὶ Δοξαστικῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ, τῆς Λιτῆς, τῶν Ἀποστίχων καὶ τῶν Αἵνων, Ἀπολυτικίων καὶ Κοντακίων πασῶν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν τῶν ἑορταζομένων καὶ μὴ ἑορταζομένων Ἀγίων ὡς καὶ τῶν μὴ ἐν τοῖς Μηναίοις εὗρισκομένων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, εἰς τόμους δύο. Αὐθις ἐκδιδόμενος ὑπὸ Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου. Ἀδεία καὶ ἐγκρίσει τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Τόμος Β΄. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Α. Ζέλλιτς καὶ Υἱῶν. 1883³¹.

13) Νέον Ταμεῖον μουσικῆς Ἀνθολογίας περιέχον Ἀναστασιματάριον, ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰ δοξαστικά τῶν Αἵνων καὶ μέρος Ἑσπερινοῦ, ἀργοσυντόμους Καταβασίας τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, Προηγιασμένων, Ἐγκωμίων Ἐπιταφίου, τῆς Λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, καλοφωνικῶν εἰρμῶν, μέρος θεωρητικοῦ καὶ τινῶν ἀρίστων ἀνεκδότων εἰσέτι μαθημάτων τῶν ἀειμνήστων διδασκάλων Ζαφειρίου καὶ Ταπεινοῦ, ἐπεξεργασθὲν ἤδη καὶ ἐπιδιορθωθὲν κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον ὑπὸ Γεωργίου Μ. Χαλιορῆ μουσικοδιδασκάλου ἐξ Ὑδρας συνδρομῇ φιλοτίμῳ τῶν ἐξ Ὑδρας φιλομούσων Μιχαὴλ Σακελλαρίου προσκυνητοῦ καὶ Γεωρ. Βλαστοῦ. Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδίδεται εἰς τόμους τρεῖς μετὰ πολλῶν νεφστὶ μελοποιηθέντων μαθημάτων παρὰ τοῦ ἰδίου ἐκδότου, ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Α΄. Ἐν Αθήναις. Τυπογραφεῖον καὶ Βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Ἀθανασιάδου παρὰ τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων. 1890³². Κτητορικὸ σημεῖωμα: *τὸ παρὸν πατὴρ Σωφρονίου Κορμάλου*.

14) Ἐν ἄνθος τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ Ὅρθρου καὶ τῆς Λειτουργίας μετὰ καλοφωνικῶν Εἰρμῶν, μελοποιηθὲν παρὰ διαφόρων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων μουσικοδιδασκάλων. Ἐκδίδεται νῦν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Κυριαζίδου πρώην Πρωτοψάλτου τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τύποις Ἀλεξάνδρου Νομισματίδου [Φωτο - ἀναστατικὴ ἐπανεκδοσὴ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1995]. 1896³³. Κτητορικὸ σημεῖωμα: *Τὸ παρὸν παπὰ Σωφρονίου Κορμάλου*.

³¹ Αὐτόθι, σσ. 166-167.

³² Αὐτόθι, σσ. 185-186.

³³ Αὐτόθι, σσ. 201-202.

15) (Χωρίς ἐξώφυλλον, ἀταύτιστο) μουσικὸ περιέχον τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ Ὁρδρου-Θ. Λειτουργίας. Στὸ τέλος ἔχει κολλημένο ἓνα χειρόγραφο ἀγνώστου γραφέα μὲ τὸ Ἐπὶ σοὶ χαίρει, σὲ ἦχο πλ. δ´, μέλος Νικολάου Πουλάκη. Πληροφορία ἐκ τῶν σημειώσεών μας.

Βάσει τῶν παραπάνω, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε ὅτι στὴ Σκῆτη (Βιβλιοθήκη καὶ τυπικαριὸ τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) ἀποθησαυρίζονται σημαντικὰ χειρόγραφα καθὼς καὶ σπάνιες, ἐμβληματικὲς ἐκδόσεις. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ὕλικου πιθανὸν ἀποκτήθηκε, ὅταν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Σκῆτης Ὅσιος Παχώμιος εὕρισκετο στὰ Ἱεροσόλυμα στὴ Ἱ. Μονὴ τοῦ Ἀγίου Σάββα. Ὅπως διαφαίνεται, οἱ ἐντοπισθεῖσες ἐκδόσεις διατρέχουν μιὰ μεγάλη χρονολογικὴ περίοδο, ἀπὸ τὴν ἀνακαίνιση τῆς Σκῆτης μέχρι καὶ τὴν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα. Τὰ ἔντυπα, στὸ σύνολό τους, περικλείουν ὅλη τὴν ὕλη τῆς ψαλτικῆς ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀκολουθιῶν καὶ τεκμηριώνουν τὸ ὑψηλὸ μουσικὸ ἐπίπεδο τῶν μοναχῶν τῆς Σκῆτης. Τὰ παραπάνω ἔντυπα βυζαντινῆς μουσικῆς ἀναδεικνύουν ταυτόχρονα τὶς μουσικὲς προτιμήσεις τῶν μοναχῶν, ποὺ στρέφονται κατὰ βάσιν στὶς ἐκδόσεις Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἐκεῖ ἐκφρασθεῖσα παράδοση. Οἱ μοναχοὶ φαίνεται νὰ προτιμοῦν τὰ *Ταμεῖα Ἀνθολογίας* τοῦ Θεοδώρου Φωκαῆως, τὶς ἐκδόσεις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὶς *Μουσικὲς Κυψέλες* Στεφάνου Λαμπαδαρίου καὶ Φωκίωνος Βάμβα. Ἰδιαίτερα, ἡ *Νέα Μουσικὴ Κυψέλη*, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1898, εἶχε ἐπικρατήσει στὴ Χίο μέχρι καὶ τὰ μέσα τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα. Τοῦτο τεκμαίρεται βάσει ἐπιτοπιῶν ἐρευνῶν σὲ ἰδιωτικὲς βιβλιοθηκὲς ψαλτῶν καὶ προφορικῶν μαρτυριῶν παλαιότερων Χίων ψαλτῶν. Ἐπίσης, ἡ χρῆση τοῦ *Μουσικοῦ Ἀπανθίσματος* (ἀγιορειτικῆς προέλευσης) τεκμηριώνει τὴ σχέση τῆς Σκῆτης μὲ τὸ Ἀγιορειτικὸ περιβάλλον μέσῳ καὶ πάλι τοῦ Ὁσίου Παχωμίου, ὁ ὁποῖος, ὅπως γνωρίζουμε, διατηροῦσε σχέσεις μὲ τὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἀγίου Παύλου στὸ Ἅγιον Ὅρος³⁴. Τέλος, βάσει τῶν κτητορικῶν καὶ ἄλλων σημειωμάτων,

³⁴ Ἡ σχέση τοῦ ὁσίου Παχωμίου καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς Ἱ. Σκῆτης μὲ τὸ Ἅγιον Ὅρος τεκμηριώνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ὅσιος ἐγνώρισε τοὺς ἀγιορειτικοὺς κανόνες κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Ἱ. Μονὴ τοῦ Ἀγίου Παύλου, τοὺς υἱοθέτησε καὶ τοὺς ἐφάρμοσε στὴν Ἱ. Σκῆτη. Ἐπιπλέον, ὁ Ἱ. Ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀνηγέρθη κατὰ μίμησιν τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Ἀγίου Παύλου. Βλ. σχετ. Πόπη Χαλκιᾶ-Στεφάνου, *Τὰ Μοναστήρια τῆς Χίου*, ὁ.π., σσ. 9, 20.

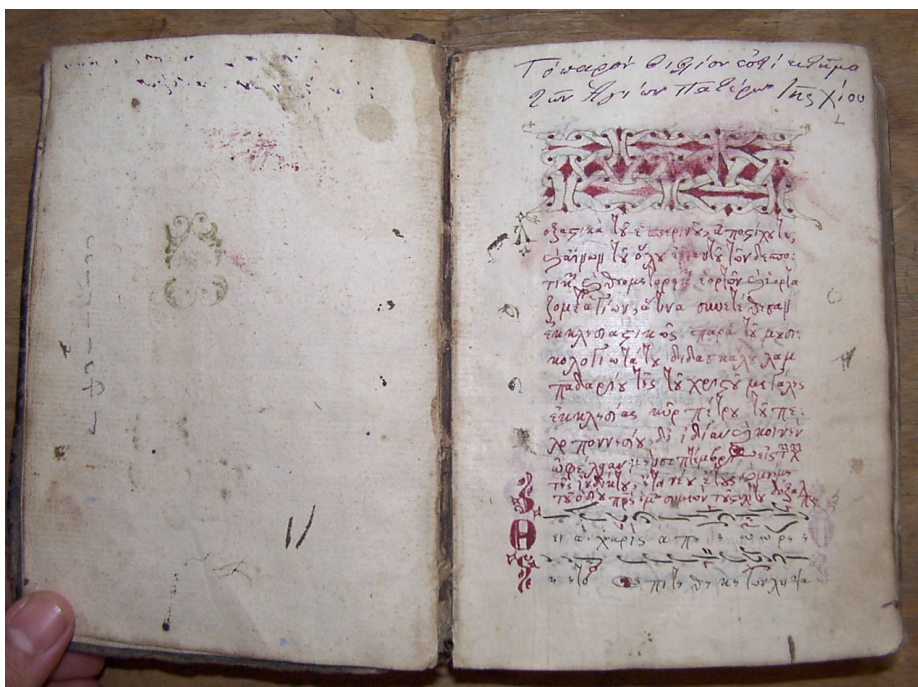
ή μουσική δραστηριότητα εμφανίζεται μεγαλύτερη κατά τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19^{ου} αἰῶνα μέχρι καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου}.

Γενικότερα, διαπιστώνουμε ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της στὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, οἱ μοναχοὶ τῆς Σκῆτης ἐνδιαφέρθηκαν ζωηρὰ γιὰ τὴν ψαλτικὴ τέχνη καὶ τὴν καλλιέργησαν σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο. Συνέλεξαν καὶ συνέγραψαν μουσικὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα τεκμηριώνουν σὲ ἰκανὸ βαθμὸ τὴν ψαλτικὴ ἱστορία τῆς Χίου, κυρίως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Στὸ πλαίσιο τῆς μουσικῆς τους δραστηριότητας, οἱ μοναχοὶ φαίνεται νὰ ἐφοδιάστηκαν μὲ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα μουσικὰ βιβλία γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν Ἀκολουθιῶν. Κατὰ τὴν διενέργεια τῶν Ἀκολουθιῶν, παρατηρεῖται ἡ προτίμησή τους στὰ κλασικὰ μέλη σὲ συνδυασμό, ὅμως, μὲ τὴν τοπικὴ παράδοση, στοιχεῖο ποὺ τεκμηριώνει τὴν αἰσθητικὴ τοῦ ἰδιαίτερου ψαλτικοῦ ὅφους τῆς Σκῆτης καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς νήσου. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἀναδεικνύεται ὁ βαθμὸς ἐπίδρασης ἐξωμοναστικῶν ψαλτικῶν προσώπων στὴ διαμόρφωση τῆς ψαλτικῆς ἰδιοπροσωπίας τῆς Σκῆτης. Τὰ συσταχωμένα τεύχη τῶν μουσικῶν ἐντύπων, δηλώνουν ἀκριβῶς τὶς διευρυμένες μουσικὲς ἀνησυχίες τῶν μοναχῶν τῆς Σκῆτης, στοιχεῖο ποὺ δηλώνει κατὰ τὴν ἂποψή μας ὅτι οἱ μοναχοὶ δὲν εἶχαν στεγανὰ στὴ διαμόρφωση τοῦ ψαλτικοῦ ὅφους τους, οὔτε διαχώριζαν τὴν ψαλτικὴ σὲ μοναστηριακὴ καὶ ἐξωμοναστηριακὴ³⁵. Ὡς ἐκ τούτου, τεκμηριώνεται ἡ διδασκαλία καὶ καθοδήγηση τῶν μοναχῶν ἀπὸ μουσικοδιδασκάλους τῆς νήσου καὶ ἡ ἐν γένει σχέση αὐτῶν μὲ ἰσχυρὰ ψαλτικὰ πρόσωπα τῆς περιόδου. Ἐνα σημαντικὸ στοιχεῖο, τέλος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀναδίφηση τοῦ ὕλικου εἶναι καὶ τὸ ὅτι καταγράφονται μὲ λεπτομέρεια τὰ πρόσωπα ποὺ κατέστησαν κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωποι τῆς μοναστικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως στὰ τέλη τοῦ 19^{ου} καὶ ἀρχὲς τοῦ 20^{ου} αἰῶνα στὴ νῆσο.

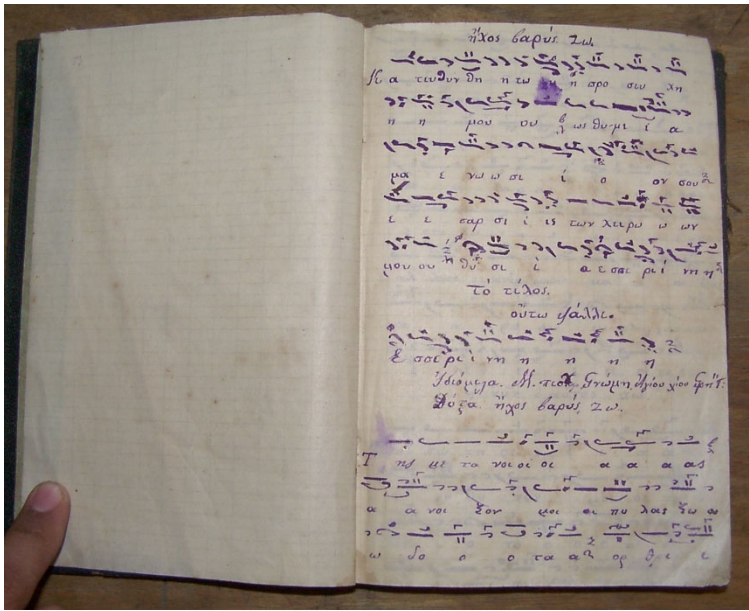
³⁵ Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ πρωτοψάλτης Χίου Γιάγκος Καβάδας ὑπῆρξε δάσκαλος μοναστικῶν ἀδελφοτήτων στὴ Χίο, βλ. Michael Stroumpakis, "The psaltic tradition of Chios in the nineteenth century", Ciprian Costin Apintiliese - Emanuel Dobre (eds.), *In singing dialogue with God. Rediscovering the masters of Orthodox liturgical chant of the last two centuries*, Les Editions du Cerf, Paris, 2024, pp. 74-75. Ὅλα τὰ παραπάνω δὲ δοθοῦν ἀρκούντως τεκμηριωμένα στὴν ἐκτενῆ μελέτη ποὺ ἤδη ἐκπονεῖται ἀπὸ τὸν γράφοντα καὶ ποὺ ἀφορᾷ στὴν ψαλτικὴ ἱστορία τῆς Χίου κατὰ τὸν 19^ο καὶ 20^ο αἰῶνα.

Περαίνοντας αὐτὴ τὴ μικρὴ παρουσίαση, ἀποτέλεσμα ἀξιοποίησης χρονικῶν συγκυριῶν καὶ προσώπων ποὺ ὁ Θεὸς στέλνει στὸ δρόμο μας, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ ἀείμνηστος ἀδελφός μας Δημήτρης ἀξιοποίησε τὰ τάλαντα ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς καὶ μᾶς παρέδωσε εὐχυμούς καρπούς. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι δὰ ἀκούσει τῆς εὐκταίας φωνῆς: «εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ».

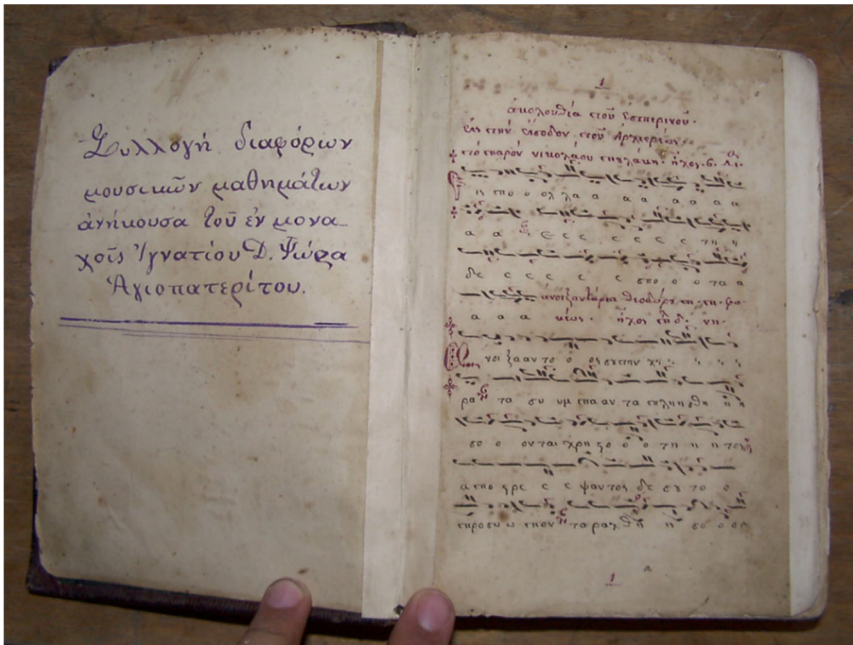
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

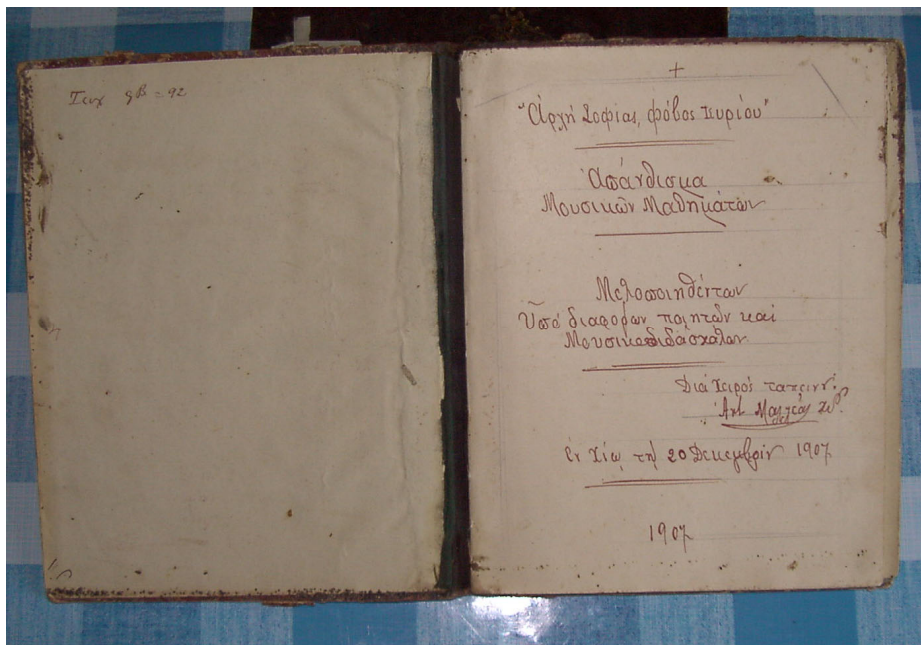
Εἰκόνα 1 : Χφ 1 , Δοξαστάριον Πέτρου Πελοποννησίου
διὰ χειρὸς Ἀθανασίου Δομεστίκου, φ. 1 r

Εἰκόνα 2: Χφ 2, Συσταχωμένα τεύχη, φ. 1 r

Εἰκόνα 3 : Χφ 3, Ἀνθολογία, σ. 1

Εἰκόνα 4: Χφ 4, Ἀπάνδισμα μουσικῶν μαθημάτων,
διὰ χειρὸς Ἀντωνίου Μαλλέα, σ. α΄

Michael Stroumpakis

The Music Library of the Skete of the Holy Fathers of Chios A Brief Catalogue

On the Provation Mountain of Chios, the Skete of Saints Fathers Nikitas, John, and Joseph dominates. The Skete has a long history of monastic asceticism. The presence of the monks of the Skete became prominent in the 19th century when the monk Pachomios settled there and organized monastic life. A significant aspect of monastic life is the divine worship and the Church's Services, which are enriched by ecclesiastical Byzantine music. As has been established by research conducted in the library of the Skete, the monks energetically engaged in the cultivation of church music. This paper focuses on presenting a concise catalog of the musical manuscripts and prints from the library, through which we can

outline the chanting tradition of the Skete, the musical preferences of the monks, their relationships with chanting instructors in Chios during the 19th and 20th centuries, and finally their connections with other chanting environments outside Chios. This work serves as a precursor to two other studies being prepared regarding the history of chanting in Chios in the 19th century and the musical manuscripts of the Monasteries, Sketes, and Parishes of Chios.